

גזירה

ושמרתם את משמרתִי לבלתי עשות מחקות התועבת אשר נעשו לפניכם ולא תטמאו בהם אני ה' אלהיכם: (ויקרא יח, ל)

(מועד קטן ה, א) "ושמרתם את משמרתִי" - עשו משמרת למשמרתִי. (יבמות כא, א) רב כהנא אמר מהכא (מקור לאיסור שניות) "ושמרתם את משמרתִי" - עשו משמרת למשמרתִי. א"ל אביי לרב יוסף הא דאורייתא היא, דאורייתא ופירשו רבנן, כל התורה נמי פירשו רבנן, אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא.

דין דאורייתא או דרבנן

בש"ת הריב"ש (סימן רצד) הבין הדברים כפשוטו שכל הענין של "משמרת" אינו אלא אסמכתא בעלמא. וז"ל הנה כאן מבואר ששניות הם דרבנן, מפני שדרשה זו של עשו משמרת למשמרתִי היא אסמכתא בעלמא, אבל אם היה כתוב בתורה בפירוש עשו משמרת למשמרתִי היינו דאורייתא ולא דרבנן.

אבל לכאורה הרשב"ץ בספרו מגן אבות (אבות א, א) על המשנה "ועשו סייג לתורה" חולק, שכתב שזה נלמד ממה שכתוב "ושמרתם את משמרתִי", משמע שעצם החיוב המוטל על חז"ל לעשות סייגים הוי מה"ת, רק האיסור עצמו אינו אלא מדרבנן, וזה כוונת חז"ל דהוי אסמכתא.

וכן מדויק לשון הרמב"ן (דברים ד, ב) וז"ל ומה שתקנו חכמים משום גדר, כגון שניות לעריות וכיוצא בהן, (ואין בו משום בל תוסיף), זו היא מצוה מן התורה, ובלבד שידע שהם משום הגדר הזה, ואינן מפי הקדוש ברוך הוא בתורה.

בל תוסיף בדרבנן

הרמב"ן יישב בזה קושיית הראשונים למה אין באיסורי דרבנן משום בל תוסיף, ותי' שיש בזה מצוה של "עשו משמרת למשמרתִי", אבל תנאי התנה "ובלבד שידע שהם משום הגדר הזה ואינן מפי הקדוש ברוך הוא בתורה", היינו שצריך שיהא ברור שאין כאן אלא איסור דרבנן, אחרת יש כאן משום בל תוסיף, (או עכ"פ נראה כבל תוסיף).

וכ"כ הרמב"ם (ממרים ב, ט) וז"ל הואיל ויש לבית דין לגזור ולאסור דבר המותר ויעמוד איסורו לדורות, וכן יש להן להתיר איסורי תורה לפי שעה, מהו זה שהזהירה תורה "לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו", שלא להוסיף על דברי תורה ולא לגרוע מהן ולקבוע הדבר לעולם בדבר שהוא מן התורה בין בתורה שבכתב בין בתורה שבעל פה. כיצד הרי כתוב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו, מפי השמועה למדו שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב, בין בשר בהמה בין בשר חיה, אבל בשר העוף מותר בחלב מן התורה, אם יבוא בית דין ויתיר בשר חיה בחלב הרי זה גורע, ואם יאסור בשר העוף ויאמר שהוא בכלל הגדי והוא אסור מן התורה הרי זה מוסיף, אבל אם אמר בשר העוף מותר מן התורה ואנו נאסור אותו ונודיע לעם שהוא גזרה שלא יבא מן הדבר חובה ויאמרו העוף מותר מפני שלא נתפרש כך החיה מותרת שהרי לא נתפרשה, ויבא אחר לומר אף בשר בהמה מותרת חוץ מן העז וכו', לפיכך נאסור כל בשר בחלב אפילו בשר עוף, אין זה מוסיף אלא עושה סייג לתורה וכן כל כיוצא בזה.

וכבר השיג עליו הראב"ד וז"ל כל אלה ישא רוח, שכל דבר שגזרו עליו ואסרוהו לסייג ולמשמרת של תורה אין בו משום לא תוסיף אפילו קבעוהו לדורות ועשאוהו כשל תורה וסמכוהו למקרא,

כדאשחן בכמה דוכתי "מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא". ואם גרע לפי צורך שעה כגון אליהו בהר הכרמל, אף זה דבר תורה הוא, "עת לעשות לה' הפרו תורתך", ולא תמצא איסור מוסיף אלא במצות עשה כגון לולב ותפילין וציצית וכיוצא בהן בין לשעה בין לדורות בין שקבעה בדבר תורה בין שלא קבעה.

אסמכתא

שיטת הראב"ד שבל תוסיף לא שייך אלא במוסיף על מצוה קיימת כגון חמש פרשיות וכו', אבל להוסיף מצוה חדשה ליכא משום ב"ת. ומרומז בתוך דבריו שבא להקשות על הרמב"ם מהא דמצינו בכמה מקומות "קרא אסמכתא בעלמא", וצ"ב כוונתו שאם אומרים דהוי אסמכתא "בעלמא" א"כ גם הרמב"ם מודה דליכא ב"ת. ונראה דכוונתו שהרי מצינו בכמה מקומות שהגמ' הביא דרשה ושוקל וטרי עד שמגיע למסקנא שמירי מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, א"כ הרי שמעצם הברייתא שהביא הדרשה לא היה ברור דמירי באמסכתא, א"כ לפי הרמב"ם עוברים על ב"ת, שהרי "דרשו" פסוק ולא היה ברור שאין כאן אלא איסור דרבנן, וסתם המשמעות הוא דהוי דרשה גמורה, א"כ הרי הם כאילו אומרים דהוי מה"ת ויש בזה משום בל תוסיף.

שניות הוי אסמכתא

וכן מבואר להדיא בספר מגילת אסתר (שורש א) וז"ל אתה המעיין אל תחשוב מפני שאמר שם ביבמות שפסוק זה "ושמרתם" שפירושו עשו משמרת למשמרתי הוא אסמכתא בעלמא, שיהיו א"כ החכמים המתקנים התקנות וגוזרי הגזרות עושים הדבר הזה מדעתם מבלי שבא אליהם צווי מאת ה' בתורה לעשותם, זה אינו ח"ו כי בודאי זה הפסוק היה עליהם לצווי שיגזרו גזרות ויגדרו גזרים לסייג לתורה. וכן פירש הרב בהקדמת זרעים בחלק רביעי מהדינים הנזכרים במשנה. אמנם מה שאמר שם כי פסוק זה אסמכתא בעלמא הוא היינו שיהיו השניות יוצאים ממנו זה אינו אלא אסמכתא, לפי שפסוק ושמרתם את משמרת לא נאמר על השניות בלבד רק על כל הגזירות אשר ירצו החכמים לעשות לגדר וסייג על התורה, ולכן אין לשניות בו כי אם אסמכתא בעלמא.

שיטת המבי"ט בדעת הרמב"ן

אמנם יעויין בספר קרית ספר שכתב בדעת הרמב"ן וז"ל (לפי הרמב"ן) אין לדברי חכמים שום שורש בתורה אלא אסמכתא בעלמא, וזה רפיון גדול לדברי חכמים. **אלא שנראה מדבריו כי מפי הקבלה הורשו מאתו ית' לתקן ולסדר**, והם דורשים בזה רמזים, כמו מה שדרשו בענין מגלה וחנוכה. וא"כ מה שהעלו שפסוק "ושמרתם את משמרת" - עשו משמרת למשמרתי הוא אסמכתא בעלמא, רוצה לומר **דדינא גמירי לה הכי שיעשו משמרת**, אלא דקרא לאו להכי אתא אלא אסמכתא.

אסמכתא כרמז

ממשיך המבי"ט שעוד יש סעד לדברי חכמים במה שבא דרך אסמכתא, כי אפילו שפשט הכתוב לא בא לזה, אפ"ה כיון שכתבה התורה מלות שיובן בהם גם זה שסומכים עליהן **נראה שרמזה גם לזה**, אע"פ שאינו צווי כי התורה תצוה ותפרש ותודיע ותרמוז, וא"כ כל הדברים שימצאו להם חכמים סמך בתורה שנשמרם.

וזה כדברי הריטב"א (ר"ה טז, א) הידועים וז"ל שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק העיר הקדוש ברוך הוא שראוי לעשות כן, אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים, וזה דבר ברור ואמת, ולא כדברי המפרשים האסמכתות שהוא כדרך סימן שנתנו חכמים ולא שכונת התורה לכך, ח"ו ישתקע הדבר ולא יאמר שזו דעת מינות הוא, אבל התורה העירה בכך ומסרה חיוב הדבר לקבעו לחכמים אם ירצו,

כמו שנאמר ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך, ולפיכך תמצא החכמים נותנין בכל מקום ראייה או זכר או אסמכתא לדבריהם מן התורה, כלומר שאינם מחדשים דבר מלבם, וכל תורה שבע"פ רמוזה בתורה שבכתב שהיא תמימה וח"ו שהיא חסירה כלום.

וזה דלא כמ"ש"כ הרמב"ם בקדמתו לפירוש המשנה, וז"ל אלא הסמיכום לפסוק זה כעין סימן כדי שישמרו ויזכרו, ואין זה מענין הפסוק, וזהו ענין אמרם קרא אסמכתא בעלמא, בכל מקום שנזכר.

האם יש כח לכל דור לגזור גזרות

יש להסתפק האם יש כח לחכמים בכל דור ודור לגזור גזרות, או"ד כח זה לא ניתן אלא לב"ד הגדול. וראיתי באנציקלופדיה תלמודית (כרך ה, גזרה) בשם תשובת רב שר שלום גאון הובא בתשובת הגאונים (חמדה גנוזה סי' עז), שכל דבר שלא גזרו רבותינו הראשונים אין אנו גוזרים, אפילו דבר שיש לחוש לו יותר אין אנו חוששים, ואין גוזרים אלא מה שגזרו אנשי כנסת הגדולה ובתי דינים גדולים.

עוד הביאו שם דברי הרא"ש (שבת פ"ב סי' טו) שתמה היאך יכלו הגאונים לחדש גזירה אחר שסתם רב אשי הש"ס, עי"ש שמדבר לענין לומר ענינו כשיש חשש שלא יגמור תעניתו ונמצא משקר בתפלתו.

ועי"ע בשו"ת יביע אומר (או"ח סימן טז) וז"ל ידוע הדבר מאי דכיילי רבותינו הראשונים והאחרונים, שאין לגזור גזירות מדעתינו, וכמ"ש הרא"ש (הנ"ל) לתמוה על הגאונים שהיאך יכלו לחדש גזירה אחר שסתם רב אשי הש"ס. והמ"מ (חמץ ומצה ה, כ) כתב שאין לנו לגזור גזירות מדעתינו אחר דורות הגאונים. וכ"כ הר"ן בשו"ת הריב"ש (סי' שצ) בד"ה ונשוב. וכ"כ הרדב"ז בתשובה ח"א (סי' קמט). וכ"כ בשו"ת מהר"י מברונא (סי' קח).

עוד הביא שם דברי הב"י (סי' תסב) שחולק על הכל בו שכתב שנהגו שלא לעשות מצה עשירה כלל בב' ימים הראשונים, דלא לייתי לאחלופי בה ולמיכל מינה מצת חובה, וכתב הב"י שאין טעם במנהג זה, לאסור ולגזור גזירה בדבר שלא חששו לו חכמי התלמוד, ולא החכמים האחרונים. וממ"ש בסו"ד ולא החכמים האחרונים, לכאורה משמע שיש כח בידי הפוסקים לגזור גזירות אחר חתימת הש"ס. (וגם ה"ה לא שלל אלא אחר דורות הגאונים, אבל הגאונים עצמם היו יכולים לגזור, וזה שלא כד' הרא"ש הנ"ל).

ועי"ע בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סימן קכג) שהביא בשם גדול אחד שאין בידינו לגזור גזירה חדשה אחר חתימת התלמוד, ומציין למקורות נאמנים בזה. וכתב על זה הבצה"ח שבדרך כלל בודאי שכדבריו כן הוא, אמנם מציין לשו"ת בית שלמה (יו"ד ח"א סי' ר"ט) שמאריך בענין זה ומזכיר כמה גזירות שגזרו רבותינו אחר חתימת התלמוד, כגון קטניות בפסח, ולאסור לתיתה וחליטה, ועוד ועוד. ודעתו כי רק לגזור גזירה שיש בה עקירת דבר מה"ת בשוא"ת, או אפילו רק עקירת דבר מדבריהם, אין בכוחנו אחר חתימת התלמוד, אבל להחמיר בדבר שאין בו לא עקירת דבר מה"ת ולא של דבריהם שפיר יש כח גם ביד חכמי הדורות שאחר התלמוד.

וכדבריו מבואר להדיא בספר מגן אבות (להרשב"ץ) על אבות (פ"א מ"א) וכל דור ודור רשאי לתקן תקנות במה שהעם נכשלים בהם לעבור על דברי תורה. ולולי התקנות האלה התורה נופלת מעט מעט וכמו שאמרו רז"ל (אדר"נ פ"א) אינו דומה כרם המוקף גדר, לכרם שאינו מוקף גדר, עי"ש שמאריך בדברים.

גזירה כשהתורה התירה להדיא

הט"ז (או"ח תקפח, ה) הביא קושיית הראשונים דכי היכי שגזרו חכמים בר"ה שחל להיות בשבת, שאין תוקעין בשופר, שמא ילך אצל בקי ויעבירונו ד"א ברה"ר, הכי נמי נגזור בכל ר"ה דעלמא, שלא יתקע שמא יתקן כלי שיר. ותירץ הט"ז דאין להם לחכמים לגזור ולעקור דבר תורה שציותה לתקוע ביום זה. דבשלמא במה שגזרו בשבת שלא לתקוע, לא מתעקר לגמרי, כיון שבלא שבת תוקעין ביו"ט, אבל לגזור ולעקרו לגמרי זה לא עבדו רבנן, הרי בר"ה ציותה התורה בפירוש והתירתה, אבל בר"ה שחל בשבת נהי שהוא נמי בכלל היתר התורה, ברם ליכא היתר מפורש על זה במסוים.

למה אין גזירה דרבה במילה

ובזה תירץ הט"ז נמי קושיא נוספת שהקשו הראשונים, אמאי מילה דוחה שבת, נגזור שמא יעביר התינוק ד"א ברה"ר. ולהאמור ניחא דהרי התורה רבתה בפירוש "וביום השמיני ימול" - אפילו בשבת, ולא רצו חכמים לעקור דבר תורה בפירוש משום גזירה. וכבר כתב כן המאירי במגילה (ד, ב) בנוגע למילה בשבת.

איסור סחורה במאכלות אסורות

וכיוצא בזה כתב הט"ז בעוד מקומות, וז"ל הט"ז (יו"ד סימן קיז, א) דאין כח ביד חכמים לאסור דבר שפירשה התורה בפירוש להיתר, דאין כח ביד חכמים להחמיר אלא במקום שאין בו לא איסור ולא היתר מפורש מן התורה, וזהו בכלל מאמרם "שמעתי שב"ד היו מכין ועונשין שלא מן הדין ולא לעבור על ד"ת אלא לעשות סייג לתורה", דקשה פשיטא שאין כח בשום אדם לעבור על ד"ת, ולפי הנחה שזכרתי אתי שפיר טפי, דכאן נתכוין שאף להחמיר אין להם כח במקום שהם עוברים על ד"ת. ומה"ט לא גזרו למכור נבילה לנכרי משום שהתירה התורה להדיא.

ריבית לנכרי

כדברי הט"ז כתבו התוס' לב"מ (סד, ב) וז"ל ולפירוש רבינו תם צ"ל דה"פ, רבית גמורה היא מדרבנן, ולפי שהתורה התירה בהדיא לא רצו להעמיד שם חכמים דבריהם. וכ"ה בתוס' (ב"מ ע, ב) וז"ל וא"ת ומאי פריך מהאי קרא, הא לא אסור אלא מדרבנן גזירה שמא ילמוד ממעשיו כדאמרינן בסמוך, וי"ל דהכי פריך מהאי קרא כיון דאמר רחמנא לנכרי תשיך לא היה להם לחכמים לאסור. ועי' שו"ת חת"ס (יו"ד קו) שהשואל הקשו לו מהסוגיא שם דמבואר דאסור להלוות לנכרי בריבית אע"ג דקרא כתיב "לנכרי תשיך", ותי' שהתורה אמרה אם נלוה לנכרי לא נלוה בלי ריבית, אבל חכמים למדו לא נלוה לו כלל, ואה"נ אי עבר והלוה מותר ליקח ממנו ריבית, שהתורה אמרה "תשיך", אבל לא נלוה לו כלל. ותי' זה כ' בשל"ה (דף רס"ו).

גזרה לגזרה

כתב רש"י (ביצה ב, ב) שהא דאמרינן בכולי תלמודא שאין גוזרין גזרה לגזרה, מהאי קרא נפקא "ושמרתם את משמרת" - עשו משמרת, כלומר גזרה, למשמרתי - לתורת, ולא משמרת למשמרת, שלא יעשו גזרה לגזרה.

היכא שיש אסמכתא

עי' בפרמ"ג (פתיחה כוללת חלק א, לא) כל בדרבנן לא גזרו גזירה לגזירה ולפעמים גזרו, דאי לא הא לא קיימא הא, ובאסמכתא לכאורה נראה דגזר. ועיין או"ח (סימן רעו, א) ובלבוש שם, ובחידושי הרשב"א (שבת קכב, א), משמע דאף באסמכתא חשובה גזירה לגזירה, שהרי איסור אמירה לנכרי סמכו על מקרא (שמות יב, טז), כמבואר במכילתא (פרשת בא פרשה ט) ד"לא יעשה בהם מלאכה", ב"צירי", שהאיסור אפילו אינו עושה בעצמו אלא האיסור נעשית ע"י גוי, ואפ"ה כתב הרשב"א

דמשום הכי עכו"ם שהדליק מעצמו בשביל ישראל אסור אטו יאמר לו, ואין בעיא של גזירה לגזירה משום דכולה חדא גזירה, אבל בלא"ה לא היו גוזרין.

איסורי דרבנן בכרמלית

ועי"ע בשו"ע הרב (או"ח שנב, ב) וז"ל ולא אמרו שבכרמלית לא גזרו גזרה מפני שהוא גזרה לגזרה, אלא בדבר שאין בו דרך מלאכה כגון העומד ברשות היחיד ושותה ברשות הרבים (סי' ש"נ), או הזורק מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מקום פטור (סי' שנ"ג), או היוצא לרשות הרבים מבעוד יום סמוך לחשכה וחפץ בידו (סי' רנ"ב), אבל דבר שהוא דומה למלאכה גזרו אף בכרמלית. ולכן יש אוסרים להוציא מרשות היחיד לכרמלית דרך מקום פטור (סי' שמ"ו), ולכן אסרו לטלטל פחות פחות מד' אמות בכרמלית (סימן שמ"ט), ולכן אסרו מלאכה שאינה צריכה לגופה בכרמלית (סי' שי"א), והוא הדין להוצאה כלאחר יד וכן כל כיוצא באלו.

איסורי דרבנן שאינם מטעם גזירה

ומסבירים דבריו על פי דברי הגר"א שיש הבדל בדיני דרבנן בין אם אסרו מטעם גזירה, או שאסרו מטעם שדומה למלאכה. דהנה כתוב בשו"ע (או"ח שמט, ה) אסור להוליך חפץ פחות פחות מארבע אמות ואפילו בין השמשות ואפילו בכרמלית. ומסביר הגר"א דלא אמרו בפ"ק דשבת ופ' בתרא דעירובין דלא גזרינן גזירה (לגזירה), אלא דוקא שאינו אסור אלא משום גזירה, אבל דבר שאסור בר"ה משום שבות, ה"ה שאסור בכרמלית.

ועי' לשון הרמב"ם (שבת כא, א) נאמר בתורה (שמות כ"ג) "תשבות" אפילו מדברים שאינם מלאכה חייב לשבות מהן, ודברים הרבה הן שאסרו חכמים משום שבות, מהן דברים אסורים מפני שהן דומים למלאכות ומהן דברים אסורים גזרה שמא יבוא מהן איסור סקילה.

כולה חדא גזירה

מצינו בכמה מקומות בש"ס (יומא יא, א ביצה ג, א) שאע"פ שאין גוזרין גזירה לגזירה, אבל היכא "דכולה חדא גזירה", אז שפיר גזרינן. ומה"ט אפילו לר"י שלשכת הפלהזרין אינו חייב במזוזה אלא דרבנן, שלא יאמרו כהן גדול חבוש בבית האסורין, גם שער נקנור היה חייב במזוזה. וקצ"ע שלכאורה שם אינו גזירה "אטו", אלא שלא רצו שיבואו לזלזול, אבל אין זה "משמרת", שעליו אמרו "ולא משמרת למשמרת".

ומה"ט אפילו לר"י שביצה שנלדה ביו"ט אסור גזרה משום פירות הנושרין, אע"פ שפירות הנושרין גופא אינו אסור אלא משום גזירה שמא יעלה ויתלוש.

ועי' בפהמ"ש להרמב"ם (שבת ד, א) וז"ל ואולי תקשה בכלל שאצלינו והוא אין גוזרין גזרה לגזרה, דע שזה שאמרו אין גוזרין גזרה לגזרה הוא כגון שיגזור בית דין איזה גזירה באיזה זמן, ויחזור אח"כ ויגזור גזרה לאותה הגזרה, זהו שאין עושין. אבל אם היו שתי הגזרות בעת אחת מותר, וזהו שעושין תמיד, וזהו ענין אמרם כולה חדא גזרתא היא, כלומר שמי שגזר גזרה זו ראה שלא תתקיים גזרה זו אלא בגזרה אחרת שתחזק אותה ותסמכנה, ולפיכך גזר השתים ביחד. ולדבריו "כולה חדא גזירה", ו"אי לא הא לא קיימא הא", הוי אותו דבר. ומשמע שרק אם באותו מעמד גזרו שני הגזרות, אבל אם ראו אח"כ שצריך להוסיף גזירה, אפילו אם יראו "שלא קיימא הא", אין ביכולתם לגזור, וצ"ע.

אמנם ברש"י משמע אחרת, שכתב שם (ביצה ג, א) וז"ל חדא גזרה היא - לא שתהא זו גזרה דלא לייתי לידי פירות הנושרין, אלא כשנמנו וגזרו על פירות הנושרין - אף ביצה היתה במשמע, ואע"ג דלית בה משום תלישה, מיהו מכלל גזרת חכמים היתה, שאף היא פרי הנושר.

גזירה מה"ת

הפרמ"ג בפתחה כוללת (ח"א אות יז) נוקט כדבר פשוט שהא דאמרינן (יומא עד, א) שחצי שיעור אסור מה"ת משום ד"חזי לאיצטרופי", הוא סייג וגזירה שמא יאכל כשיעור שלם. ולפי"ז כתב דבר מחודש מאוד, שלפי היבין שמועה (לבעל התשב"ץ במאמר חמץ) דגם איסור בל יראה ובל ימצא אינו אלא משום גזירה וסייג, שלא יבא לאכלו, א"כ מותר להשהות פחות מכשיעור חמץ בפסח משום דלא גזרינן גזירה לגזירה. וכן לגבי איסור זג וחרצן לנזיר שאינו אלא גזירה אטו שתיית יין, ג"כ אין איסור מה"ת בחצי שיעור משום דהוי ליה גזירה לגזירה.

[כדברי הרשב"ץ כתב גם הר"ן (א, א) וז"ל ומה שהצריכו חכמים בדיקה בחמץ יותר מבשאר אסורין ולא סמכו על הבטול, כבר כתבתי שעשו כן כדי לקיים מצות תשביתו, שחששו לבני אדם שלא יבטלוהו במחשבתן לגמרי. ואם אתה אומר שחששו שלא יבא לאכלו וכדברי הראשונים, היינו טעמא דחשו ביה טפי מבשאר אסורין משום דחמץ לא בדילי אינשי מיניה כולי שתא, וחמיר איסוריה טפי דאית ביה כרת. **ואפשר עוד שמפני טעם זה החמירה התורה בו לעבור עליו בבל יראה ובל ימצא.**]

טעימת נכרי

על פי דברי הפרמ"ג הנ"ל שאיסור ח"ש אינו אלא גזירה אטו שיעור שלם, כתב הגר"י ענגל (לקח טוב כלל ח) שבחידושו ליו"ד (סי' צ"ח) יישב מה שתמהו על הב"י דס"ל דטעם כעיקר דאורייתא, וס"ל דמהני טעימת עכו"ם במסיח לפי תומו, ואמאי הא עכו"ם מסיח לפי תומו אינו נאמן אלא בדרבנן. ותירצו דאחרי טעימת העכו"ם יטעום הישראל בלשון, דטעימה בלשון אינה אסורה אלא מדרבנן, ולענין הדרבנן הרי העכו"ם נאמן, וכיון שיטעום הישראל בלשון שוב הרי יראה בעצמו אם יש בקדירה טעם איסור או לא. אולם הט"ז הוכיח דטעימה בלשון אינה הבחנה לדעת אם יש טעם איסור בההיתר, ורק צריך לזה בליעה ממש.

ותי' הגר"י ענגל דעל פי דברי הפמ"ג יש עצה, שאחרי דברי העכו"ם שיאמר להיתר, יבלע הישראל עצמו ח"ש כדי לדעת אם יש טעם איסור בקדירה או לא, דאע"ג דח"ש אסור מה"ת לפי דברי הפמ"ג שהאיסור הוא רק מטעם סייג שמא ישכח ויאכל עוד ח"ש בכדי אכילת פרס, והיכא דלא שייך טעמא דסייג שרי מה"ת, ולפי"ז להמבואר בפסחים (יא, א) דבשעת ביעור חמץ אין לחוש שמא יבוא לאכלו מטעמא ד"דהוא עצמו מחזיר עליו לשרפו מיכל הוא דקאכיל מיניה", א"כ גם כאן אם אוכל הח"ש רק כדי לברר ולדעת אם הקדירה אסורה ויפרוש ממנה ולא יאכלנה, לא שייך למיחש שמא ישכח האיסור ויאכל עוד ח"ש, שהרי עיקר מעשהו עתה הוא רק לברר ולידע אם המאכל אסור ומחויב לפרוש ממנו, ואיך ישכח זה בתוך כדי אכילת פרס. וא"כ בליעת הח"ש לברר האיסור מותרת מה"ת כיון דלא שייך בה טעמא דסייג, וע"כ אפילו אם היא אסורה מדרבנן עכ"ז לענין הדרבנן הרי שוב העכו"ם נאמן וא"כ שפיר יש עצה שיבלע הישראל ח"ש אחרי דברי העכו"ם שאומר להיתר.

בישול היכא דליכא חשש שיאכל

כעין דברי הגר"י ענגל כתב גם הדובב מישרים (חלק א סי' ל), עי"ש שנשאל מכימאי ירא ה', שהיות ומביאים לפניו כמה פעמים מיני שקלד כדי לבחון בבחינת כעמיע אם יש בהם חשש תערובת בשר בחלב, ועל כן שאל אם מותר לעשות הבחינה ע"י בישול כיון דבשר בחלב אסור גם בישול. והשיב הדוב"מ דיש לצדד קצת להתיר, והוא על פי דברי הכס"מ שלא אסרה התורה לבשל בשר בחלב אלא כדי שלא יבא לאכול, והרי מבואר בגמ' (פסחים יא, א) דבשעת ביעור חמץ ליכא חשש דלמא אתי לאכול, משום דהוא עצמו מחזיר לשורפו מיכל קאכל מיניה. וכיוצא בזה מצינו (סוכה טו, א) בביטולי

תקרה קא מיפלגי עי"ש. א"כ ה"נ כיון דכל כוונתו לבחנו שלא יכשלו באיסור בשר בחלב שפיר ליכא חשש דילמא אתי לאכול.

אולם על גוף דברי הכס"מ השיג האם דרשינן טעמא דקרא (ב"מ קטו, ב). עוד הק' מהא דאיתא בגמ' (חולין קיג, ב) דמבשל חלב בחלב לוקה על בישולו ואינו לוקה על אכילתו, דאין איסור חל על איסור, ולפי דברי הכסף משנה מאי טעמא לוקה על בישולו, דהא איסור בישול הוא משום אכילה וכיון דאינו לוקה על האכילה איך לוקה על הבישול, וכבר העיר בזה בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' קמ"ח).